

LIX. Proinde vitiatorem, non conditorem substantiæ diabolum dixi. Subdit autem sibi quod non condidit, per id quod inflixit, Deo justo tribuente hanc potestatem; cuius non subtrahit potestati, nec quod sibi est subditum, nec se ipsum. Ideo est enim secunda nativitas instituta, quia nativitas est prima damnata. Cui tamen etiam damnatæ Dei bonitas exhibetur, ut de maledicto semine rationalis natura formetur: qua ejus affluentissima bonitate apertissime malorum hominum tanta multitudo nutritur, et occulto Dei opere vegetatur. Quæ bonitas operationis ejus si subtrahatur formandis promovendisque seminibus, et vivificandis quibusque viventibus, non solum gignenda non aguntur, sed ad nihilum penitus etiam genita rediguntur. Cum ergo Deum nisi stulta impietas non reprehendat, quod homines vitiosa voluntate damnabiles illo vivificante vivunt, qui vivificat omnia: cur putamus ab ejus operibus abhorre, quod origine vitiata damnabiles illo creante nascuntur, qui creator est omnium; et per Mediatorem regenerati a damnatione liberantur debita, sed gratuita miseratione, non debita, quos elegit ante constitutionem mundi per electionem gratiæ, non ex operibus vel præteritis, vel præsentibus, vel futuris? Alioquin gratia jam non est gratia¹. Quod maxime apparet in parvulis, quorum nec præterita dici possunt opera, qui non fuerunt; nec præsentia, quia nihil operantur; nec futura, quando in illa ætate moriuntur.

LX. Dixi sane: « Quomodo manent peccato reatu, quæ præterierunt actu; sic e contrario fieri potest, ut concupiscentia maneat actu, et prætereat reatu². » Quod error quidem tuus falsum esse dicit, sed veritas verum esse convincit. Nam tu id non valendo refellere, primo

¹ Rom. xi, 6. — ² Lib. i. de Nupt. cap. 26, 27.

dialecticas tenebras imperitis conaris offundere dicens, « Te cogitare non posse, in qua dialexi invenerim contrariorum omnium reciprocationem. » Quam sententiam tuam si exponere voluero, et ad eorum perducere intelligentiam, qui nunquam ista didicerunt, opus erit pleno fortasse volumine. Sed nunc satis est, quod ipse dixisti, « In nulla dialexi posse inveniri contrariorum omnium reciprocationem. » Hinc enim ostendisti aliquorum esse posse, non omnium. In his ergo aliquibus et hoc reperi. Si enim dixisses, contrariorum reciprocationem esse nullorum, et per hoc ostenderes ea quæ posui contraria reciproca esse non posse, quia nulla esse possunt; ego aliqua esse posse ostendere debui, ac deinde in his esse quod posui. Sed esse aliqua jam ipse concedis, qui non dicis nullorum contrariorum esse reciprocationem, sed non omnium. Est igitur aliquorum. Sed utrum in his etiam hoc sit quod a me positum est, restat ostendere: id est, utrum, sicut verum est, reatu manere peccata, quæ præterierunt actu; ita sit verum, quod concupiscentia maneat actu, et prætereat reatu. Quod tu fieri non posse volens ostendere, hoc dixisti, quod ego non dixi. Ego enim de concupiscentia dixi, quæ est in membris repugnans legi mentis, quamvis reatus ejus in omnium peccatorum remissione transierit¹: sicut e contrario, sacrificium idolis factum, si deinceps non fiat, præterit actu, sed manet reatu, nisi per indulgentiam remittatur. Quidam enim tale est sacrificare idolis, ut opus ipsum cum fit prætereat, eodemque præterito reatus ejus maneat venia resolvendus. Quiddam vero tale est carnis concupiscentia, ut maneat in homine, secum per continentiam confligente, quamvis ejus reatus qui fuerat generatione contractus, jam sit regeneratione transactus. Actu enim

¹ Rom. vii, 23.

manet, non quidem abstrahendo et illiciendo mentem, ejusque consensu concipiendo et pariendo peccata; sed mala, quibus mens resistat, desideria commovendo. Ipse quippe motus actus est ejus, quamvis mente non consentiente desit effectus. Inest enim homini malum et præter istum actum, id est, præter hunc motum, unde surgit hic motus; quem motum dicimus desiderium. Non enim semper est desiderium contra quod pugnemus: sed si tunc non est, quando non occurrit quod concupiscatur sive animo cogitantis, sive sensibus corporis; fieri potest ut insit qualitas mala, sed nulla sit tentatione commota: sicut inest timiditas homini timido, et quando non timet. Cum vero occurrit quod concupiscatur, nec desideria mala nobis etiam nolentibus commoventur, sanitas plena est. Hoc ergo vitium non posset nisi reatu tenere hominem, quamvis ejusdem mali bono usu de castis conjugibus procreatum: qui reatus, quamvis eo manente malo, solvitur in remissione omnium peccatorum per Dei gratiam qua liberamur ab omni malo, cum Dominus non solum propitius sit omnibus iniquitatibus nostris, verum etiam sanat omnes languores nostros. Nam recole quid responderit Liberator ipse atque Salvator his qui ei dixerant, ut exiret de Jerosolymis: « Ecce, inquit, ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia consummor¹. » Lege Evangelium, et vide post quantum passus fuerit et resurrexerit. Ergo mentitus est? Absit. Sed significavit aliquid, quod ista inter nos quæstione versatur. Expulsio quippe est dæmoniorum remissio peccatorum: perfectio sanitatum, quæ fit proficiendo post baptismum, tertia consummatio est, quam suæ quoque carnis immortalitate monstravit incorruptibilem beatitudo gaudiorum.

¹ Luc. xiii, 32.

LXI. Tu autem in exemplum rei, de qua loquebaris, sacrilegum sacrificium posuisti, atque dixisti, « Quidquid ad hoc genus pertinet, de isto uno posse monstrari: quoniam si semel aliquis idolis sacrificaverit, potest, donec consequatur veniam, premi impietate commisi, et manet reatus actione finita. Nullo autem pacto, inquis, fieri potest, ut maneat actio, et abscedat reatus, id est, ut dæmonibus, inquis, sacrificare non desinat, et tamen liber a profanitate videatur. » Hoc de sacrificio idolis oblato verissime dicis: actus est enim qui opere ipso peragitur, et non erit; et si iterum fit, alterum fit. Impietas vero ipsa qua hæc fiunt, tandiu manet, donec idolis renuntietur et credatur in Deum. Idolis itaque sacrificatum factum est transiens, non vitium manens: impietas vero qua sacrificatum est, quia et illo peracto manet, videtur esse concupiscentiæ similis, qua commissum est adulterium. Sed errore sublato, quo illa impietas pietas putabatur, numquid idolis aliquem sacrificare delectat, et in illo hujusmodi desiderium commovetur? Nullo modo igitur simile est, quod pro simili ponendum putasti. Nullo modo, inquam, simile est sacrificium transiens manenti concupiscentiæ, quæ hominem jam non committentem quod solet ei consentiendo committere, jam plena fide et cognitione retinentem non esse talia facienda, stimulis tamen illicitorum desideriorum, quibus resistit castitas, inquietare non cessat: neque scientia finitur, ut non sit; sed continentia refrenatur, ut quo tendit pervenire non possit. Quapropter sicut idolis immolatio, quæ jam nec in actione est, quia præterit; nec in voluntate, quia error quo fiebat absumptus est; manet tamen reatus ejus, donec in lavacro regenerationis peccatorum omnium remissione solvatur: sic e contrario quamvis reatus malæ concupiscentiæ eodem baptisate sit solutus; manet tamen ipsa,

donec ab eo qui post ejecta dæmonia perficit sanitates, medicina perficiente sanetur.

LXII. Sed quæso te, cum et ipse concedas peccati facti atque transacti reatum manere, nisi sacro fonte diluatur: dic mihi reatus iste quis sit, et ubi maneat jam homine correcto recteque vivente, nondum tamen peccatorum remissione liberato? Subjectum est reatus iste, id est, substantia, sicut spiritus, sicut corpus; an in subjecto, sicut febris aut vulnus in corpore, sive avaritia vel error in animo? In subjecto esse dicturus es: neque enim reatum affirmabis esse substantiam. In quo igitur tibi videtur esse subjecto? Cur quæram quid respondeas, et non potius verba tua ponam? « Actum, inquis, prætereunte, manet ejus reatus in illius conscientia qui deliquit, donec dimittatur. » Ergo in subjecto est, hoc est, in animo ejus qui deliquisse se meminit, et scrupulo angitur conscientiæ, donec fiat delicti remissione securus. Quid si obliviscatur se deliquisse, nec ejus conscientia stimuletur, ubi erit reatus ille, quem transeunte peccato manere concedis, donec remittatur? Non est certe in corpore, quia non est eorum accidentium quæ accidunt corpori: non est in animo, quia ejus memoriæ delevit oblivio: et tamen est. Ubi est igitur, cum jam bene vivat homo, nihil tale committens; nec dici possit, eorum peccatorum ejus reatum manere quæ meminit; eorum vero quæ oblitus est non manere? Manet quippe omnino donec remittatur. Ubi ergo manet, nisi in occultis legibus Dei, quæ conscriptæ sunt quodam modo in mentibus Angelorum, ut nulla sit iniquitas impunita, nisi quam sanguis Mediatoris expiaverit; cujus signo crucis consecratur unda baptismatis, ut ea diluatur reatus tanquam in chirographo scriptus, in notitia spiritualium potestatum, per quas poena exigitur peccatorum? Huic chiro-

grapho nascuntur obnoxii omnes in carne de carne carnaliter nati; ejus ab hoc debito sanguine liberandi, qui in carne quidem et de carne, non tamen carnaliter, sed spiritualiter natus est. Natus est enim de Spiritu sancto ex virgine Maria. De Spiritu scilicet sancto, ne esset in illo caro peccati; ex virgine autem Maria, ut esset in illo similitudo carnis peccati. Ideo illi chirographo non venit obnoxius, et ab illo solvit obnoxios. Neque enim nulla est iniquitas, cum in uno homine vel superiora inferioribus turpiter serviunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiam si vincere non sinantur. Hanc iniquitatem si homo ab homine altero forinsecus adversante pateretur, quia in illo non esset, sine illo utique puniretur: quia vero in illo est, aut cum illo punietur, aut illo ab ejus reatu liberato, sic in certamine adversus spiritum perseverat, ut hominem jam non reum ad nulla post mortem tormenta transmittat, non alienet a regno Dei, nulla damnatione faciat detineri; neque ut ea penitus careamus, velut aliena natura sejungatur a nobis, sed quia nostræ naturæ languor est, sanetur in nobis.

LXIII. « Propter hoc ergo vitium, sicut in eo libro cui resistis a me positum est, humana natura damnatur, et propter quod damnatur, propter hoc et damnabili diabolo subjugatur; quia et ipse diabolus spiritus immundus est: et utique bonum quod spiritus, malum quod immundus; quoniam spiritus est natura, immundus est vitio: quorum duorum illud a Deo est, hoc ab ipso. Non itaque tenet homines sive majoris sive infantilis ætatis, propter quod homines, sed propter quod immundi sunt. » His verbis meis ex libro meo abs te positus, ita resistendum putasti, ut diceres: « Hanc formam etiam in

¹ Lib. I. de Nupt. cap. 23.

homine malo debuisse servari, quæ servatur in diabolo; ne quisquam damnetur, nisi ex vitiis propriæ voluntatis; atque ideo nullum sit originale peccatum: alioquin opus ejus, ut dicis, qui etiam diabolum bonum condidit, non potest approbari. » Nec attendis quod diabolum non ex alio diabolo creavit Deus, nec ex aliquo angelo licet bono, cujus tamen lex esset in membris repugnans legi mentis, per quam et cum qua de homine nascitur omnis homo. Adjuvaret itaque te fortasse hoc argumentum, si ut homo, ita diabolus gigneret filios, eosque paterno peccato negarem obnoxios. Nunc vero aliud est ille, qui homicida erat ab initio¹, quia hominem ab initio quo est homo institutus, occidit per foeminae seductionem, et in veritate per liberum arbitrium non stetit, cadensque dejecit: et aliud est quod per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt². Ubi evidenter expressum est, exceptis cujusque hominis propriis, commune omnibus hominibus originale peccatum.

LXIV. Quod autem dixi: « Qui miratur quia creatura Dei subditur diabolo, non miretur; subditur enim creatura Dei creaturae Dei, minor majori³: » cur ita posuisti, ut sequentia mea verba non adderes, quibus ostendi, quemadmodum dixerim: « Minor majori, » humana scilicet angelicæ; nisi ut minus intelligeretur sensus meus, ut faceres tibi locum, ubi, sicut soles, de Aristotelicis categoriis obtenderes nebulas imperitis, in quibus latentem putarent te aliquid dicere quid diceres nescientes. Ad hoc enim redacta est hæresis vestra, ut gemant sectatores vestri non inveniri dialecticos judices in Ecclesia, de scholis Peripateticorum sive Stoïcorum, a quibus possitis absolvi. Quo enim pertinet, quid sibi vult, ut quid dictum

¹ Joan. VIII, 44. — ² Rom. v, 12. — ³ Lib. 1, de Nupt. cap. 23.

est quod dixisti: « Quia major et minor ad finitam speciem pertinet quantitatis? Sed quantitas, inquis, non solum contrariorum capax non est, quod ei cum qualitate atque aliis prædicamentis; verumetiam nec contrarium habet, quod ei cum substantiæ est definitione commune: bonum vero et malum contraria sunt. » Hæc profecto nunquam diceres, si lectores vel auditores librorum tuorum putares intellecturos esse quod dicis. Ita-ne vero ideo immundus homo immundo angelo subdendus non fuit, quoniam quantitas qua homine major est Angelus, non solum contrariorum capax non est, verumetiam nec contrarium habet: quasi tunc diabolo fuisset homo subdendus, si ei reperiretur esse contrarius; et mala subdenda non sint malis, quia bona malis, non mala malis videntur esse contraria? Quid vanius cogitari, quid ineptius dici potest? Nonne domino subditur servus, et bonus bono, et malus malo, et malus bono, et bonus malo? Nonne uxor subditur viro, et bono bona, et malo mala, et bono mala, et malo bona? Quid igitur pertinet ad vim sive rationem, qua quidque cuique subdendum est, utrum hæc res aut illa possit vel non possit capere vel habere contrarium? Verum tu plane inconsiderate ista non funderes, si stultitiæ quæ tibi ista suggerit sapientiam contrariam cogitares.

LXV. Jam porro illa qualis est argumentatio tua: « Si res, inquis, quæ decenter ordinata est, ad Deum pertinet, et res quæ ad Deum pertinet, bona est; bonum est itaque subditum esse diabolo, quoniam institutus a Deo per hoc ordo servatur. Sequiturque, inquis, ut malum sit rebellare diabolo, quoniam per resultationem institutus a Deo ordo turbatur. » Posses dicere, Deo resistere agricolas, ejusque ordinem perturbare, purgando agros a spinis et

tribulis, quæ ille peccatoribus nasci jussit in poenam¹. Quid quod ista tua ratione dici potest : Si res quæ decenter ordinata est, ad Deum pertinet, et res quæ ad Deum pertinet bona est, bonum est malis esse in gehenna, quoniam institutus a Deo per hoc ordo servatur? Quod vero tu addis : « Sequiturque ut malum sit rebellare diabolo, quoniam per resultationem institutus a Deo ordo turbatur : cur hoc dicis? Quis enim rebellat diabolo, nisi ab ejus potestate per Mediatoris sanguinem liberatus? Melius ergo fuerat hostem non habere, quam vincere. Sed quia peccati merito humana natura subdita est hosti; prius homo, ut adversus eum pugnare possit, ab ejus eruitur potestate. Deinde si vita est in hac carne prolixior, certans adjuvatur, ut superet. Postremo victor beatificatur, ut regnet, dicturus in fine : « Ubi est, mors, contentio tua? » Vel sicut dicit Apostolus, « Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors aculeus tuus? »

LXVI. Quin etiam visa sunt tibi de Manichæi libris nonnulla esse ponenda, quibus meam sententiam comparares : cum ego commixtionem duarum naturarum, boni scilicet et mali, unde illorum tota fabulosa manat insaniam non solum fide verboque detester et damnam; verum etiam tibi ipsi suffragatori eorum resistendo teque refellendo convincam. Cum enim contra eos veritas clamet, mala nisi de bonis orta non esse : nonne tu pro ipsis et cum ipsis contra veritatem reclamationas : « Per opus Dei opus diaboli transire non sinitur? Non potest mali radix in dono Dei locari. Rerum ratio non sinit, ut de bono malum, et de justo iniquum aliquid proferatur. Non nascuntur peccata de ea re, quæ libera est a peccato. De hoc opere quod non habet culpam, nasci culpa non po-

¹ Gen. III, 18. — ² Osee. XIV, 14, et 1 Cor. XV, 55.

test¹. » Quibus omnibus vocibus tuis conficitur, non esse mala exorta de bonis; ut restet, secundum Manichæos, non esse mala exorta nisi de malis. Quomodo ergo quemquam Manichæorum homine, tanquam eorum adversarius criminari; cum sic ab eorum parte consistas, ut vinci omnino non possint, nisi cum illis et ipse vincaris? Quod in primo hujus operis libro aliquanto copiosius, et in quinto brevius, et hic hactenus nos egisse suffecerit.

LXVII. Ipsa vero quæ communis est vobis hæresis vestra quantum Manichæos adjuvet, jam quidem sæpe monstravi, sed ne hic quidem est omittendum. Enumerant Manichæi mala quæ in parvulis monstrant, quæ Cicero quoque commemorat in libris de Republica, unde ipsa ejus verba jam transtuli. In quorum malorum commemoratione dicit : « Non ut a matre natura, sed ut a noverca hominem in has ærumnas esse projectum. » Huc accedunt etiam illa, quæ non quidem omnes parvulos, sed tamen plurimos cernimus perpeti multa et varia mala, usque ad dæmonum incursus. Atque concludunt dicentes, cum sit justus et omnipotens Deus, unde ista mala patitur imago ejus in parvulis, nisi quia vera est, inquit, quam nos asserimus duarum naturarum, boni scilicet malique commixtio? Hos catholica redarguit veritas, confitens originale peccatum, per quod factum est dæmonum ludibrium genus humanum, et laboriosæ miseræ destinata propago mortalium. Non autem ita esset, si humana natura per liberum arbitrium in quo statu primum condita est perstitisset. Vos autem negantes originale peccatum, profecto aut cogemini dicere Deum vel invalidum, vel injustum, sub cujus potestate imago ejus in parvulis sine ullo vel proprii vel originalis peccati merito tantis affligitur malis; non enim per hæc exercetur vir-

¹ Lib. 5. cap. 16. n. 59 et 64.

tus, quod recte de bonis hominibus majoribus dicitur, in quibus rationis est usus : aut quia Deum vel impotentem vel iniquum dicere non potestis, Manichæi contra vos errorem suum nefarium de duarum inter se inimicarum substantiarum permixtione firmabunt. Non igitur « Me ab infectione Manichæorum, nulla, sicut dicis, mundat herba fullonis. » Quibus petulantibus verbis facis lavacro regenerationis injuriam, quod in sinu Catholice matris accepi. Sed vobis tam malitiosum venenum antiqui draconis irrepsit, ut et catholicos horrore Manichæi nominis infametis, et Manichæos perversitate vestri dogmatis adjuvetis.

LXVIII. Illud vero de alio libro meo, quod ad Marcellinum scribens dixi¹ : « Filios mulieris quæ serpenti credidit ut libidine corrumperetur, non liberari nisi per Flium Virginis, quæ Angelo credidit ut sine libidine foeteratur : ita posuisti, atque ita voluisti accipi, tanquam dixerim : « Quod Evæ serpens commixtus fuerit concubitu corporali ; » sicut Manichæi principem tenebrarum ejusdem mulieris patrem cum illa concubuisse delirant. Hoc ego de serpente non dixi. Sed numquid tu contra Apostolum negas, mentem mulieris a serpente corruptam ? An eum non audis, ubi dicit ; « Timeo ne sicut serpens » Evam fefellit in versutia sua, ita corrumpantur mentes » vestræ a simplicitate et castitate, quæ est in Christo². » Ex ista utique corruptione serpentis, qualis fit etiam quando corrumpunt mores bonos colloquia mala, pervenit libido peccandi in mentem mulieris ; ut et viro prævaricatione corrupto deinde illa, de qua erubuerunt et pudenda texerunt, sequeretur in carne, non diaboli accedente concubitu corporali, sed spiritali Dei gratia recedente.

¹ Lib. 1. de Peccat. merit. et remiss. cap. 28. — ² 2 Cor. XI, 3.

LXIX. « Non igitur tota disputatione quia contrivisti, sicut te jactas, assertionem meam, de malo carnalis concupiscentiæ originalisque peccati ; » manente laude nuptiarum, quæ bene utuntur malo, non quod fecerunt, sed quod invenerunt. Verum nec ipsos Manichæos contrivisti, quos potius adjuvisti, tu maxime et in commune omnes Pelagianæ novitatis errorisque participes, sicut jam demonstravi. De testimoniis etiam tractatorum catholicorum sancti Basilii Cæsariensis et sancti Joannis Constantinopolitani, quorum dixisti sensum vestris convenire sententiis, in primo hujus mei operis libro, tibi sufficientissima et certissima veritate respondi ; ostendens quemadmodum non intelligendo quædam verba eorum, adversus dogma eorum, quod est dogma catholicum, mirabili cæcitate pugnetis. In secundo quoque libro satis egimus, ut appareat quam non sit, quemadmodum conviciaris, « Conspiratio perditorum ; » sed sanctorum et eruditorum Ecclesiæ catholicæ patrum pius fidelisque consensus, qui hæreticæ vestræ novitati resistunt pro antiquissima catholica veritate. Unde etiam « Populi murmur, quod solum vobis a nobis dicis opponi, » nec solum est, quia tantorum nititur auctoritate doctorum ; et justum est, quia non vult ut evertatis sibi quoque notissimam salutem quæ in Christo est parvulorum.

LXX. Quod autem verba apostolica, ubi dicit, « Scio » quia non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum ; » et cætera usque ad illud, ubi ait, « Miser ego homo, » quis me liberabit de corpore mortis hujus ; » me affirmas aliter intelligere, quam totum ipsum capitulum debet intelligi : » nesciens mihi plurimum tribuis. Non enim ego solus aut primus sic istum locum intellexi, quo evertitur hæresis vestra, quemadmodum vere intelligendus est : imo vero ego prius eum aliter intellexeram, vel potius